

Kolektivna memorija ljubljske univerze

CINDRIČ ALOJZ (2009): *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi 1848–1918*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

CINDRIČ ALOJZ (2010): *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi v prvi polovici devetnajstega stoletja 1804–1848*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

CINDRIČ ALOJZ (2015): *Od imatrikulacije do promocije: doktorandi profesorja Franceta Vebra na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v luči arhivskega gradiva 1919–1945*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Univerze in fakultete skoraj praviloma ob svojih (okroglih) obletnicah zapisujejo svojo preteklost, saj s tem dodatno poudarjajo svojo starost in tradicijo, ki jim prinašata simbolni ugled v lokalnem in globalnem okolju. Prvi dve obravnavani knjigi Alojza Cindriča sta bili izdani v okviru Univerze v Ljubljani okoli njene 90-letnice, zadnja pa je del knjižne zbirke *Historia Facultatis*, s

katero Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani obeležuje svojo 100-letnico.

Rdeča nit obravnavanih knjig je nastanek meščanskega razreda na Kranjskem, ki se je v 19. stoletju oblikoval v okviru Avstro-Ogrske, ko je monarhija gradila svoj uradniški aparat in se je prek državnih služb odprla možnost socialnega vzpona za mnoge kranjske študente. Prvi dve obravnavani knjigi analizirata študij slednjih. Avtor poudarja, da so kranjski izobraženci sčasoma prevzeli slovensko narodno zavest in začeli pritiskati na politično oblast na Dunaju za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani, ki pa je lahko svoja vrata odprla šele v novonastali Kraljevini SHS leta 1919. Študij filozofije pri Francetu Vebru, katerega doktorandi so tema zadnje knjige, se tako kaže kot logična posledica dolgoletnih prizadevanj za slovensko univerzo, ki so se vlekla vsaj od programa *Zedinjene Slovenije* leta 1848. Kot pa bomo pokazali pozneje, vsebuje tako zastavljena teza določene pasti in pomanjkljivosti.

Knjigi *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi 1848–1918* (2009) in *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi v prvi polovici devetnajstega stoletja 1804–1848* (2010) prinašata statističen pregled študija kranjskih študentov na dunajski univerzi v 19. stoletju. Že sama količina pregledanega arhivskega gradiva zbuja pri bralcu spoštovanje do raziskovalnega dela avtorja, ki je samo za prvo knjigo poleg ostalega arhivskega gradiva pregledal več kot 360 mikrofilmov in okoli 400 zvezkov vpisnic. Našteto arhivsko gradivo je napisano v »nemški« kurentni pisavi (splošno poznani kot gotica), ki v rokopisni obliki lahko

predstavlja težavo vsakemu zgodovinarju, sploh če se je piscu arhivskega gradiva pri pisanju mudilo ali pa mu za berljivost preprosto ni bilo mar. Alojz Cindrič je s statistično obdelavo arhivskega gradiva v prvih dveh knjigah omogočil pogled na študij kranjskih študentov s številnih vidikov: preštel je število večkrat vpisanih študentov, njihove nazive, veroizpoved, najpogostejša imena, preveril starost ob prvem vpisu, njihovo izbiro študija, iz katerih krajev so prišli, urbanost okolja izvora študenta, predhodno izobraževanje, socialni izvor glede na poklic očeta ali skrbnika, višino vpisne takse, prejemanje štipendij, jezikovno opredelitev (ki jo enači z narodno pripadnostjo), sorodstvena razmerja med študenti, študentska stanovanja na Dunaju, bivališča očetov v času študija idr. Dve posebni poglavji je namenil tudi doktorandom in pa (kranjskim) študentkam, ki so se na dunajsko univerzo lahko vpisale po letu 1897. Svojo analizo je pospremil s tabelami, grafikoni in slikovnim gradivom, prav tako je vključil časopisne vire, dnevnike študentov in druge kvalitativne vire. Obsežno arhivsko gradivo je torej avtor prikazal tako, da lahko bralec razbere številne uporabne podatke, ki so lahko osnova za nadaljnje raziskovanje ali referenca za splošne zgodovinske preglede.

Analiza arhivskega gradiva je pokazala, da je v času med letoma 1804 in 1918 na dunajski univerzi študiralo 2454 študentov s Kranjske, od tega jih je doktoriralo 24 odstotkov. Iz tabel lahko razberemo, da je 47 odstotkov vseh študentov (odstotki so zaokroženi) v drugi polovici 19. stoletja prihajalo

iz krajev, ki so imeli več kot 1000 prebivalcev. Kar 28 odstotkov kranjskih študentov dunajske univerze je v tem obdobju izhajalo iz Ljubljane in njene neposredne okolice. Prav tako se je več kot polovica kranjskih študentov pred študijem na Dunaju izobraževala na gimnazijah v Ljubljani, drugi pa na gimnazijah v Novem mestu (12 odstotkov), Kranju (6 odstotkov), Kočevju (0.5 odstotka) in drugod. V prvi polovici 19. stoletja so kranjski študentje najpogosteje študirali na pravni fakulteti (kar 60 odstotkov), sledile pa so medicinska fakulteta (19 odstotkov), gimnazijski študiji (dobrih 9 odstotkov), filozofska fakulteta (slabih 9 odstotkov) in teološka fakulteta (2 odstotka). Teološka fakulteta je bila tudi v drugi polovici 19. stoletja slabo obiskana (2 odstotka vseh kranjskih študentov), razlog pa je po avtorjevem mnenju predvsem v tem, da za duhovniški poklic študij na univerzi ni bil potreben, tako da so bili študentje, ki so študirali teologijo na Dunaju, navadno vnaprej predvideni za višje cerkvene položaje. Tudi v drugi polovici 19. stoletja je bila najbolj obiskana pravna fakulteta (63 odstotkov), sledili pa sta filozofska fakulteta (24 odstotkov) in medicinska fakulteta (11 odstotkov). Iz tabel je razvidno tudi, da je v prvi polovici 19. stoletja 20 odstotkov kranjskih študentov izhajalo iz kmečkega sloja, v drugi polovici pa 26 odstotkov. Ker so zgodovinski pregledi Kranjske velikokrat prikazani skozi nacionalno matrico, se velikokrat pozabi, da so na Kranjskem prebivali tudi plemiči. Kar 17 odstotkov vseh kranjskih študentov je v prvi polovici 19. stoletja predstavljalo plemstvo, v drugi polovici pa le še 5

odstotkov. Več kot 60 odstotkov vseh kranjskih študentov je v drugi polovici 19. stoletja izviralo iz meščanskega sloja, s tem da je večino od tega sestavljalo meščanstvo glede na izobrazbo. Po letu 1897 se je na dunajsko univerzo vpisalo 31 kranjskih študentk, večina pa je izhajala iz premožnih in intelektualnih družin.

Eno najbolj znanih imen slovenske filozofije prve polovice 20. stoletja je France Veber, ki je s priporočilom svojega učitelja Alexiusa Meinonga kmalu po doktoratu utemeljil stolico za filozofijo na ljubljanski Filozofski fakulteti. Tam je predaval do leta 1945, ko ga je socialistična oblast prisilno upokojila zaradi sodelovanja z okupatorjem. Odnos oblasti do Franceta Vebra se je deloma zrcalil v ravnanju fakultete s t. i. Meinongovo knjižnico, ki jo je Veber kupil po smrti svojega učitelja in so jo aktivno uporabljali na svojih seminarjih. Kmalu po drugi svetovni vojni, ko je bila splošno družbeno vzdušje Vebro nenaklonjeno, so v to knjižnico vključili druge knjige, s čimer je izgubila svoj simbolni pomen. Ko je v 80. letih prejšnjega stoletja ponovno naraslo zanimanje za Vebrovo filozofijo, so knjižnico rekonstruirali in fizično ločili od preostalih knjig. Danes stoji na hodniku Oddelka za filozofijo Filozofske fakultete.

Del procesa obujanja Vebrove zapuščine je tudi knjiga Alojza Cindriča *Od imatrikulacije do promocije: doktorandi profesorja Franceta Vebra na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v luči arhivskega gradiva 1919–1945* (2015). Knjiga temelji na arhivskem gradivu in se osredotoča na triindvajset

Vebrovih doktorandov. Pri posameznih doktorandih je naveden datum vpisa, datum prejetega absolutorija (odhodno spričevalo o opravljenih semestrih), aprobacije (uradna potrditev ocene disertacije), promocije (svečana podelitev doktorske listine), datum državnega izpita, naslov disertacije in opis disertacije. Prav tako lahko pri vsakem doktorandu pregledamo seznam predmetov, ki jih je vpisal v posameznem semestru in življenjepis, ki ga je oddal ob prijavi doktorata. Posebej dragoocene pa so ocene disertacij, ki jih je pisal France Veber in ostali ocenjevalci (Karel Ozvald, Rajko Nahtigal, Fran Šturm idr.), saj omogočajo podrobnejši vpogled v ocenjevanje tistega časa. Pri nekaterih doktorandih je namreč prišlo do razhajanj v ocenah. Taka je bila na primer disertacija Ceneta Logarja, ki jo je France Veber v svoji oceni hvalil, Jakob Klementina pa jo je zaradi splošnosti in površnega navajanja virov zavrnil v celoti. Prav tako pa lahko ocene doktorskih disertacij skupaj z življenjepisom, v katerem so doktorandi včasih pisali tudi o svoji disertaciji, omogočajo njihovo delno rekonstrukcijo. Vse disertacije namreč niso bile natisnjene ali pa so se izgubile. Disertacija Klementa Juga z naslovom *Vzročni potek nagonskega življenja*, ki je bila ocenjena s *summa cum laude* (odlično 10), je bila izgubljena in jo lahko delno rekonstruiramo le s pomočjo arhivskega gradiva. Poleg ocen disertacij so navedena tudi vprašanja, ki so jih izpraševalci zastavljali doktorskemu kandidatu na rigoroznih (strogih izpiti), kar omogoča vpogled v raziskovalne probleme filozofije tistega časa.

Prehod raziskovanja kranjskih štu-

dentov na dunajski univerzi k ustanovitvi ljubljanske univerze in predavanj Franceta Vebra se zdi skoraj samoumeven. Vsebinsko vseh treh knjig bi lahko vključili v enosmerni tok nacionalne zgodovine, ki želi preteklost (teleološko) prikazati kot slavno pot slovenskega naroda, akterje pa kot »naše« velike može in žene, ki so pomembni zato, ker so odločilno prispevali k »našemu« ugledu in moči. Alojz Cindrič sicer zapiše, da narodnostna pripadnost v 19. stoletju še ni bila izoblikovana in da v tem obdobju še ne more pisati o slovenskih izobražencih, pa vendar bralec večkrat dobi občutek, da počenja ravno to. Avtor se na več mestih jasno postavi v položaj pisca *slovenske* zgodovine. Piše o »našem rojaku« Žigi Popoviču (ki je živel v 18. stoletju), pomembno vlogo v marčni revoluciji pa je imel tudi »naš rojak« Anton Fuster. Na avstrijskih univerzah so se izobraževali študentje s »slovenskega etničnega prostora«, ki so kasneje zasedali visoke položaje – štirje rektorji dunajske univerze so bili v 19. stoletju »slovenskega rodu«. Dunaj je vplival na »naš« narodni in politični razvoj, Slovenci pa »smo« bili razvit narod že pred prvo svetovno vojno. Občasno avtor študente s Kranjske preimenuje v »Slovence«, »naše študente« ali v »slovenske študente« in to na mestih, ko je jasno, da piše o vseh študentih, ne le o tistih, ki so za svoj prvi jezik navajali slovenščino (avtor se sicer zaveda pomanjkljivosti pri enačenju prvega jezika in nacionalnosti). Nikakor ne trdim, da se v 19. stoletju niso oblikovali slovensko narodno gibanje, pobudniki slovenske ideje ali zahteve po slovenski univerzi, trdim pa, da

je vprašljivo, če se zgodovinar postavlja v vlogo pisca nacionalne zgodbe, ker mora ideje in opredelitve časa vzeti za svoj predmet raziskovanja, svojo lastno pozicijo v družbi pa nenehno reflektirati, saj ta vedno vpliva na njegov spoznavni horizont. Problem zgodovinopisja, ki piše »za narod«, je, da identitete razume statično, družbeni razvoj razume teleološko, dogodke pa razporeja v preprosto vektorsko zaporedje. Ne gre le za to, da se študentom s Kranjske vsiljuje poimenovanja (»Slovenci«, »slovenski študentje« itd.), ki jih sami mogoče ne bi sprejemali, temveč tudi za to, da se s tem hkrati legitimira slovenska (torej »naša«) pozicija, ki se na ta način danes kaže kot samoumevna in s »slovenske perspektive« celo pravilna. Dogodki in osebe, ki ne spadajo v nacionalno matrico, tako hitro postanejo zanemarljivi. V nacionalno obarvani literaturi – tukaj obravnavane knjige Alojza Cindriča niso izjema – lahko tako velikokrat zasledimo, da so se leta 1848 prvič pojavile zahteve po slovenski univerzi v Ljubljani. Eden od povodov je bil ukrep Dunaja, s katerim so ukinili filozofske in ranocelniške šole po državi in s tem višjo izobrazbeno raven prenesli na univerze. Ta ukrep je neposredno prizadel tudi filozofsko in ranocelniško šolo v Ljubljani, kar je sprožilo odpor in zahteve po oblikovanju univerze. Zahteva po slovenski univerzi v Ljubljani se je pojavila tudi na vseslovenskem kongresu v Pragi maja 1848. V nacionalnih pregledih se prav tako ne omenja, da je Matija Majar Ziljski v peticiji *Kaj Slovenci terjamo?* marca 1848 kar na dveh mestih zahteval slovansko univerzo – toda v Zagrebu. Zdi se, da

univerza v Ljubljani narodnemu buditelju Ziljskemu ni bila samoumevna, nacionalno zgodovinopisje pa je na to dejstvo raje pozabilo.

Delitev na »naše« in »vaše« ni značilno samo za nacionalno obarvano zgodovinopisje, temveč zaznamuje študij v Sloveniji tudi danes. Zakon o visokem šolstvu namreč v 7. členu postavlja študente v hierarhijo po nacionalnem ključu: 1) slovenski državljani; 2) Slovenci brez slovenskega državljanstva; 3) državljani EU; 4) državljani držav z bilateralno pogodbo; 5) ostali. Iz pravnega statusa izhajajo tudi pravice, kot so pravica do brezplačnega študija, pridobivanja štipendij in bivanja v študentskem domu. Razlikovanje ni nepomembno, saj študentje s statusom zamejskega Slovenca ne plačujejo šolnine, lahko pridobijo posebno štipendijo Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, prav tako se lahko naselijo v študentskih domovih. Državljanji držav, ki nimajo sklenjene bilateralne pogodbe s Slovenijo, pa nimajo možnosti za pridobitev štipendij ali bivanja v študentskem domu, morajo pa plačati tudi šolnino. To jih postavlja v bistveno slabši položaj v primerjavi z drugimi študijskimi kolegi, sploh če prihajajo iz držav, kjer je povprečna plača mnogo nižja od slovenske. Med študente slovenskih javnih univerz je torej oblast vnesla delitev, ki ne poteka po načelu znanja, niti ne po načelu t. i. »uporabnosti« in ne nujno po načelu pripadnosti. Januarja 2012 so študentje brez slovenskega državljanstva sredi študijskega leta izgubili pravico do pridobivanja državnih in Zoisovih štipendij. Glavni argument je bil pomanjkanje denarja. V Ljubljani so organizirali pro-

test *Znanje nima državljanstva*, ki je v spletnih komentarjih naletel na mnogo neodobranja. Trije udeleženci protesta so nosili transparent s povednim napisom *Čigavi študentje smo, če ne vaši?*

Obravnavane knjige Alojza Cindriča predstavljajo pomemben korak v raziskovanju študentov s Kranjske ter doktorandov na ljubljanski univerzi, saj bogat nabor arhivskega gradiva, dnevnikov, časopisov, fotografij in ostalih virov omogoča nadaljnje raziskovanje in hkrati izrisuje dragocen splošni pregled, ki ga doslej še ni bilo. Dela vsekakor pričajo o avtorjevi raziskovalni predanosti. Toda poznavanje zgodovine študentov in univerze ni pomembno zato, da bi sporočili mlajšim generacijam, kaj so storili »naši« veliki predniki, temveč zato, da današnja univerza opravi refleksijo svojega razumevanja preteklosti, ki ni nikoli naključno in je vedno vpeto v sedanost.